

Jean-Paul
Sartre

SIENA

2

Jean-Paul Sartre

Jean-Paul Sartre

SIENA

NOVELĖS

Iš prancūzų kalbos vertė

GODA BUTKIENĖ

PRANAS BIELIAUSKAS

baltų lankų
rinktinė proza

baltos lankos

SIENA

Mus įstūmė į erdvų baltą kambarį, ir aš ėmiau mirkčioti, nes nuo šviesos man pradėjo skaudėti akis. Paskui pamačiau stalą ir keturias civiliniais drabužiais apsirengusias žmogystas, vartančias kažkokius popierius. Į tolimiausią kambario kampą jie buvo sugrūdę grupelę kalinių. Mes turėjome pereiti visą kambarį ir atsistoti prie jų. Kelis iš jų pažinojau, kiti tikriausiai buvo kitataučiai. Priešais mane stovėjo du labai panašūs vyrai – šviesiaplaukiai, apskritomis galvomis, – ir aš pamaniau, jog jie prancūzai. Mažiausias visą laiką taisėsi smunkančias kelnės: jis mane erzino.

Visa tai truko apie tris valandas; jaučiausi atbukęs ir apdujęs, tačiau kambaryje buvo labai šilta ir ganėtinai malonu: visą praėjusią parą mes drebėjome nuo šalčio. Sargybiniai vedė po vieną kalinį prie stalo. Žmogystos klausdavo jo vardo, pavardės ir profesijos. Dažniausiai jiems to užtekdavo, tik kartais vieną kitą kalinį dar ko nors paklausdavo, pavyzdžiui: „Ar dalyvavai puolant ginklų sandėlį?“ arba: „Kur buvai ir ką veikei devintos dienos rytą?“ Atsakymų neišklausydavo, arba bent jau neatrodė, kad klausytusi: valandėlę tylėdavo žiūrėdami nieko nematančiu žvilgsniu, paskui imdavo kažką rašyti. Tomo paklausė, ar jis tikrai tarnavo Internacionalinėje brigadoje. Šis to niekaip negalėjo paneigti, nes jo švarko kišenėje jie rado tą faktą liudijančius

dokumentus. Chuano jie nieko neklausinėjo, tik išgirdę jo pavardę kažką ilgai rašė.

– Juk anarchistas – tai mano brolis Chosé, – tikino Chuanas. – Jūs gerai žinot, kad jo čia nėra. Aš niekada nepriklausiau jokiai partijai, niekada nesidomėjau politika.

Jie neatsakė. Chuanas pridūrė:

– Aš nieko nepadariau. Nenoriu mokėti už kitų klaidas. Jo lūpos virpėjo. Sargybinis liepė jam nutilti ir išvesti. Atėjo mano eilė.

– Jūsų vardas – Pablas Ibieta?

Aš pritariamai linktelėjau.

Vienas iš tų žmogystų žvilgtelėjo į savo popierius ir paklausė:

– Kur Ramonas Grisas?

– Nežinau.

– Jūs slėpėte jį savo namuose nuo šeštos iki devynioliktos dienos.

– Ne.

Jie kažką parašė, ir sargybiniai mane išvedė. Koridoriuje Tomas ir Chuanas laukė tarp dviejų sargybinių. Leidomės eiti. Tomas paklausė vieną sargybinių:

– O kas toliau?

– Kas? – pasitikslino sargybinis.

– Kas čia buvo – tardymas ar teismas?

– Teismas, – atsakė sargybinis.

– Aišku. Ką jie su mumis darys?

Sargybinis sausai atsakė:

– Nuosprendį išgirsite kameroje.

Mūsų kamera, tiesą sakant, buvo vienas iš ligoninės rūsių. Dėl skersvėjų ten buvo siaubingai šalta. Pradrebėjome visą naktį, bet ir dieną buvo neką šilčiau. Prieš tai penkias paras praleidau arkivyskupijos belangėje, panašioje į viduramžių

mirtininkų vienutę požemiuose, nes kalinių buvo daug, o vietų – mažai, tad juos uždarydavo kur papuola. Aš nesigailėjau savo vienutės: ten aš nestirau nuo šalčio, bet buvau vienas, ir ilgainiui tai ima erzinti. Rūsyje buvau nebe vienas. Chuanas visai nekalbėjo: jis bijojo, be to, buvo per jaunas ir neturėjo savo nuomonės. Bet Tomas buvo geras pašnekovas ir labai gerai mokėjo ispanų kalbą.

Rūsyje buvo suolas ir keturi čiužiniai. Kai jie mus čia atvedė, susėdome ir kurį laiką tylėjome. Paskui Tomas tarė:

– Mums galas.

– Ir aš taip manau, – pritariau jam, – tik viliuosiu, jog vaikiščiui jie nieko nedarys.

– Jie jam nieko negali prikišti, – pridūrė Tomas. – Juk jis tik kovotojo brolis, daugiau nieko.

Pažvelgiau į Chuaną – atrodė, jog jis mūsų negirdi. Tomas kalbėjo toliau:

– Ar žinai, ką jie išdarinėja Saragosoje? Suguldo žmones ant kelio ir pervažiuoja sunkvežimiais. Apie tai mums papasakojo vienas marokietis dezertyras. Jie sako, kad taip taupo šovinius.

– Bet netaupo degalų, – atkirtau.

Tomas mane nervino: jam nereikėjo to sakyti.

– O juos saugantys karininkai vaikštinėja keliu, – kalbėjo jis, – susikišę rankas į kišenes, su cigaretėmis dantyse. Manai, jie iškart pribaigia tuos nelaimėlius? Kur tau! Palieka staugti. Kartais net visą valandą. Marokietis pasakojo, kad pirmą kartą vos neapsivėmė.

– Nemanau, kad čia jie taip elgtųsi, – pasakiau. – Juolab kad turi pakankamai šovinių.

Dienos šviesa į rūšį prasiskverbavo pro keturis langelius ir pro apskritą angą kairėje lubų pusėje, pro kurią galėjai matyti dangų. Pro šią apskritą angą, paprastai uždengtą, į

rūsį būdavo kraunama anglis. Tiesiai po ja ant grindų buvo susikaupusi nemaža krūva smulkių anglių, skirtų ligoninei šildyti; prasidėjus karui ligoniai buvo evakuoti, o anglis liko. Angą tikriausiai pamiršo uždengti, ir kartais pro ją prilydavo.

Tomas ėmė drebėti:

– Po velnių, aš visas tirtu, – tarė jis. – Štai ir vėl prasideda.

Jis atsistojo ir ėmė mankštintis. Su kiekvienu judesiu iš po jo marškinių pasimatydavo balta plaukuota krūtinė. Jis atsigulė ant nugaros ir iškeles kojas padarė žirkles; mačiau, kaip dreba jo didelis pasturgalis. Tomas buvo tvirto sudėjimo, tik kiek per storas. Pamaniau, jog netrukus ši minkšta tarsi sviestas kūną lengvai pervers kulkos ar durtuvai. Jei būtų buvęs liesesnis, apie tai nė nebūčiau pagalvojęs.

Nepasakyčiau, kad man buvo šalta, bet nebejaučiau nei rankų, nei pečių. Retkarčiais mane apimdavo jausmas, kad kažko trūksta, aš puldavau ieškoti švarko, bet paskui staiga prisimindavau, kad jie man jo negražino. Nemalonus jausmas. Iš mūsų atimtus drabužius jie atidavė savo kareiviams, o mums paliko tik marškinius ir drobines kelnes, kuriomis ligoniai mūvėdavo tik pačiame vasaros įkarštyje. Tada Tomas atsistojo ir sunkiai alsuodamas atsisėdo prie manęs.

– Sušilai?

– Ne, velniai rautų. Tik uždusau.

Apie aštuntą valandą vakaro pasirodė komendantas su dviem falangistais. Rankoje jis laikė kažkokį lapą popieriaus. Sargybinio paklausė:

– Kas šitie trys?

– Steinbokas, Ibieta ir Mirbalis, – išvardijo sargybinis.

Komendantas užsidėjo pensnė ir pažvelgė į sąrašą:

– Steinbokas... Steinbokas... Na štai. Jūs nuteistas mirties bausme. Būsité sušaudytas rytoj rytą.

Pažiūrėjo į sąrašą dar kartą:

- Kiti du – taip pat, – pridūrė.
- Negali būti, – burbtelėjo Chuanas. – Tik ne aš.
- Komendantas žvilgtelėjo į jį nusteбęs:
- Kokia jūsų pavardė?
- Chuanas Mirbalis, – atsakė jis.
- Bet jūsų pavardė yra šiame sąrašė, – pasakė komendantas. – Jūs nuteistas mirti.
- Aš nieko nepadariau, – ginčijosi Chuanas.
- Komendantas gūžtelėjo pečiais ir kreipėsi į mane ir Tomą:
- Jūs baskai?
- Tikrai ne.
- Jis atrodė susierzinęs:
- Man buvo pasakyta, kad čia yra trys baskai. Aš nešvaistysiu savo laiko jų ieškodamas. Kunigo jums, žinoma, nereikia?

Mudu tylėjome. Jis pridūrė:

- Tuoį pat jus ateis gydytojas, belgas. Jis turi leidimą praleisti kartu su jumis šią naktį.

Atsisveikino kariškai mostelėdamas ranka ir išėjo.

- Ką aš tau sakiau, – tarė Tomas. – Jie geri.

- Kurgi ne, – pritariau, – tik vaikiščiui nekas.

Taip pasakiau norėdamas būti teisingas, bet iš tiesų jo nemėgau. Jo bruožai buvo pernelyg švelnūs, bet juos iškreipė baimė bei kančia ir sudarkė visą veidą. Prieš tris dienas buvo dar visai mielas berniūkštis – toks gali patikti, bet dabar jis atrodė kaip sena šlepetė, ir aš pamaniau, kad jei jį išleistų, jis jau niekada nebebūtų jaunas. Gal ir turėčiau parodyti jam nors kiek gailesčio, bet toks jausmas man atgrasus – Chuanas man veikiausiai kelia pasibjaurėjimą.

Jis daugiau nieko nebepratarė, tik visas papilkėjo – net veidas ir rankos. Vėl atsisėdo ant suolo ir nieko nematančiu žvilgsniu įsistebeilijo į grindis. Tomas buvo geros širdies, jis

norėjo paimti vaikiščią už rankos, bet šis, dėbtelėjęs į Tomą, šiurkščiai ją atitraukė.

– Palik jį – pasakiau tyliai, – matai, kad tuoj pradės žliumbti.

Tomas nenorom paklausė; mieliau būtų paguodęs vaikiščią: tai būtų šioks toks užsiėmimas, be to, atitrauktą jį nuo savo minčių. Bet mane tai erzino: aš niekada nesusimastydavau apie mirtį, nes neturėjau tinkamos progos, o dabar, kai tokia proga pasitaikė, man nieko kito neliko, kaip tik apie ją pamastyti.

– Klausyk, – vėl prabilo Tomas, – ar esi nudėjęs žmogų?

Aš neatsakiau. Jis pradėjo man pasakoti, kad nuo rugpjūčio pradžios jau nudėjęs šešis; jis nesuvokė, kas dedasi aplinkui, ir aš mačiau, kad jis *nenori* to suvokti. Aš pats visko iki galo nesupratau, tik vis galvojau, ar labai skauda mirti, vis mačiau apie kulkas ir įsivaizdavau, kaip deginanti jų kruša sminga į mano kūną. Tai nebuvo esminis dalykas, bet aš buvau ramus: tam, kad tai suprastume, prieš akis turėjome visą naktį. Tuo tarpu Tomas nutilo, ir žvilgtelėjęs į jį akies krašteliu pastebėjau, kad jis taip pat papilkėjęs ir atrodo varganai; tada pamaniau: „Prasideda“. Buvo jau beveik naktis, blanki šviesa skverbėsi pro langelius ir anglies krūva mesdama ant grindų didžiulį šešėlį; pro skylę lubose pamčiau pirmąją žvaigždę: naktis bus šviesi ir šalta.

Atsidarė durys ir įėjo du sargybiniai. Paskui juos išengė šviesiaplaukis vyriškis, vilkintis belgiška uniforma. Jis pasisveikino.

– Aš gydytojas, – prisistatė. – Man leista jums padėti šiomis nemaloniomis aplinkybėmis.

Jo balsas buvo malonus ir mandagus. Aš jo paklausiau:

– Ko jums čia reikia?

– Esu jūsų paslaugoms. Padarysiu viską, kad šios kelios valandos jums būtų kuo lengvesnės.

– Kodėl atėjote pas mus? Yra ir daugiau tokių žmonių, jų pilna ligoninė.

– Aš buvau paskirtas pas jus, – atsakė sutrikęs. Ir staiga pridūrė: – Tiesa! Gal norėtumėte parūkyti? Turiu cigarečių ir net cigarų.

Jis pasiūlė mums anglišku cigarečių ir Havanos cigarų, bet mes atsisakėme. Aš pažiūrėjau jam tiesiai į akis, ir jis, regis, sutriko. Pasakiau jam:

– Atėjote čia ne iš gailesčio. Be to, aš jus atpažinau. Tą dieną, kai buvau sulaikytas, mačiau jus kareivinių kieme kartu su fašistais.

Norėjau kalbėti toliau, tik staiga mane nustebino vienas dalykas – man pasidarė visiškai neįdomu, bus šis gydytojas čia ar jo nebus. Anksčiau, būdavo, kai prisvyly prie kokio žmogaus, lengvai jo nepaleidžiu. Tačiau dabar nebenorėjau su niekuo kalbėtis; gūžtelėjau pečiais ir nusukau į šalį akis. Po kelių sekundžių pakėliau galvą ir pamačiau, kad jis mane smalsiai stebi. Sargybiniai sėdėjo ant šiaudinio čiužinio. Pedras, aukštas džiūсна, iš nuobodulio krapštėsi panages, o kitas kartkartėm pamuistydavo galvą, kad nusivaikytų miegus.

– Gal reikia šviesos? – staiga Pedras paklausė gydytoją.

Belgas pritariamai linktelėjo galvą: manau, buvo kvailas per visą pilvą, bet nepiktas. Pažiūrėjęs į jo dideles mėlynas ir bejausmes akis pamaniau, kad jis niekšišškai elgiasi tik dėl to, jog neturi vaizduotės. Pedras išėjo, netrukus grįžo nešinas žibaline lempa ir pastatė ją ant suolo krašto. Švietė ji prastai, bet vis šis tas, nes vakar vakare turėjome sėdėti visiškoje tamsoje. Ilgai stebeilijausi į šviesos atspindį lubose. Stebeilijausi it pakerėtas, bet staiga atsitokėjau lyg iš sapno – šviesos ratas dingo, ir aš pasijutau prislėgtas didžiulės naštos. Tai nebuvo nei mintis apie mirtį, nei baimė: kažkas neišvardijama. Man degė skruostai, skaudėjo galvą.

Pasipurčiau ir pažvelgiau į kameros draugus. Tomas sėdėjo užsidengęs rankomis veidą, ir aš mačiau tik jo riebus baltą sprandą. Mažasis Chuanas atrodė dar apgailėtiniau – išsižiojęs, virpančiom šnervėm. Prie jo priėjo gydytojas ir, tarsi norėdamas jį paguosti, uždėjo ranką ant peties, bet jo akys liko bejausmės. Paskui pamačiau, kaip belgo ranka paslapčiom slenka žemyn prie riešo. Chuanas nereagavo. Belgas abejingai uždėjo jam ant riešo tris pirštus, tuo pat metu truputėlį atsitraukė atgal ir atsuko man nugarą. Tačiau aš atsilošiau ir pamačiau, kaip jis išsitraukė laikrodį ir laikydamas vaikišcio riešą valandėlę žiūrėjo į jį. Paskui paleido nejudančią ranką ir atsirėmė į sieną. Tada, tarsi prisiminęs kažkokį labai svarbų dalyką, kurį reikia tuoj pat pasižymėti, išsitraukė iš kišenės užrašų knygutę ir kažką joje užsirašė. „Niekšas, – išiutęs pagalvojau, – tegu tik priartina ir pabando čiuopti mano pulsą – tuoj pat žiebsiu jam į snukį“.

Jis nepriėjo, tik pajutau įsmeigtą jo žvilgsnį. Pakėliau galvą ir pažvelgiau jam į akis. Jis vangiai paklausė:

– Ar jums neatrodo, kad čia vėsoka?

Jam iš tikrųjų buvo šalta: stovėjo visas pamėlęs.

– Man – ne, – atsakiau.

Jis tebežiūrėjo į mane rūščiu žvilgsniu. Staiga persibraukiau rankomis veidą ir viską supratau: juo žliaugė prakaitas. Vidury žiemos, rūsyje, kur traukė skersvėjai, aš prakaitavau. Pirštais paliečiau plaukus – jie buvo sudrėkę nuo prakaito; taip pat pamačiau, kad mano marškiniai šlapi ir limpa prie kūno: jau gerą valandą mane pylė prakaitas, o aš nieko nejutau. Tačiau tai neprasprūdo pro to kiaulės belgo akis: jis matė prakaito lašus, tekančius mano veidu, ir pagalvojo: tai veik patologinio siaubo išraiška; jis pasijuto normalus žmogus ir didžiavosi, kad jam šalta. Jau norėjau atsikelti ir iš-

daužyti jam snukį, bet vos tik pasijudinus išgaravo visas pyktis ir gėda; abejingai sudribau ant suolo.

Tik nusivaliau nosine kaklą, nes dabar jaučiau, kaip prakaitas nuo plaukų laša ant sprando, ir man tai buvo nemalonu. Beje, greitai lioviausi jį valęsis, nes pamačiau, jog beprasmiška: nosinę jau galėjau nors gręžti, bet prakaitas tebežliaugė. Užpakalis taip pat buvo šlapias, o drėgnos kelnės lipo prie suolo.

Nelauktai prabilo mažasis Chuanas:

– Jūs gydytojas?

– Taip, – atsakė belgas.

– Ar skauda... ilgai?

– Kaip? Kada?... Ne, – tėvišku balsu atsakė belgas, – viskas greitai pasibaigia.

Jis kalbėjo taip, tarsi ramintų pacientą, mokantį už gydytojo paslaugas.

– Bet aš... man sakė... kad dažnai prireikia dviejų salvių.

– Kartais, – dvejodamas palingavo galvą belgas. – Taip būna, jei pirmasis šūvis nepažeidžia jokių gyvybiškai svarbių organų.

– Tada jie turi vėl užtaisyti šautuvus ir vėl nusitaikyti?

Jis pagalvojo ir užkimusiu balsu pridūrė:

– Tam juk reikia laiko!

Jis siaubingai bijojo skausmo ir galvojo vien tik apie jį: nieko nuostabaus tokiam amžiuje. Aš apie tai daug nemąsčiau, ir prakaitas mane pylė visai ne todėl, kad bijojau kentėti.

Atsistojau ir nuėjau iki anglių krūvos. Tomas pašoko ir dėbtelejo į mane itūžusiu žvilgsniu: aš jį nervinau, nes mano batai girgždėjo. Pamatęs, kad ir jis prakaituoja, susimąsčiau, ar ir mano veidas toks pat pilkas kaip jo. Dangus buvo puikus, jokia švieselė neprasisverbė į šį tamsų užkampį, tačiau tik užvertęs aukštyn galvą galėjau pamatyti

Didžiuosius Grijūlo Ratus. Bet dabar viskas buvo kitaip: užvakar iš savo vienutės arkivyskupijos karceryje žvilgsniu galėjau aprėpti didelę dalį dangaus, ir kiekvienas paros metas man sukeldavo vis kitokius prisiminimus. Ryte, kai žvelgdavau į aukštą ryškiai mėlyną dangų, svajodavau apie Atlanto vandenyno paplūdimius; vidurdienį žiūrėdamas į saulę prisimindavau barą Sevilijoje, kuriame gerdavau manšiliją užsikąsdamas ančiuviais ir alyvomis; pavakare, kai ant manęs krisdavo šešėlis, matydavau tamsų šešėlį, kuris dengė pusę kovų arenos, o kitą pusę svilino saulė: iš tiesų būdavo kančia matyti, kaip visa žemė atsispindi danguje. Tačiau dabar galėjau žiūrėti į dangų kiek tik troško mano širdis – dangus man nieko nebepriminė. Taip man labiau patiko. Grįžau atgal ir prisėdau šalia Tomo. Valandėlę mudu tylėjome.

Paskui Tomas ėmė pašnibždom šnekėti. Jis turėjo kalbėti be perstojo, kad geriau susigaudytų savo mintyse. Manau, jog kalbėjo tik man, nors žiūrėjo kažkur pro šalį. Be abejo, jam buvo baisu matyti mane tokį papilkėjusį ir prakaituojantį: mudu buvom labai panašūs, ir ne tik – mudu tapome vienas kito veidrodžiu. Jis žvelgė į belgą, į gyvąjį.

– Tu ką nors supranti? – paklausė. – Aš – ne.

Aš taip pat ėmiau šnekėti tyliai. Žiūrėjau į belgą.

– Apie ką tu?

– Mums tuoj atsitiks kažkas, ko aš negaliu suprasti.

Nuo Tomo sklido keistas kvapas. Man pasirodė, kad dabar buvau daug jautresnis kvapams nei paprastai.

Nusišaipiau:

– Tuoj suprai.

– Niekas neaišku, – užsispyrė jis. – Noriu būti drąsesnis, tik turėčiau bent žinoti... Klausyk, mus išves į kiemą. Tie bjaurybės išsirikiuos priešais. Kiek jų bus?

– Nežinau. Penki ar aštuoni. Ne daugiau.

– Gerai. Tebūnie aštuoni. Vienas sušuks: „Nusitaikyt!“ Ir aš pamatysiu į save nukreiptus aštuonis šautuvus. Manau, tada norėsiu įlįsti į sieną, stumsiu ją iš visų jėgų, bet ji nepajudės – kaip košmaruose. Visa tai aš galiu įsivaizduoti. Ak! Kad tu tik žinotum, kaip aiškiai visa tai galiu įsivaizduoti.

– Užteks! – pertraukiau jį. – Aš irgi apie tai galvoju.

– Tikriausiai velniškai skauda. Žinai, jie taikosi į akis ir veidą, kad tik šlykščiau sudarkytų, – piktai pridūrė. – Aš jau jaučiu savo žaizdas, jau gerą valandą man skauda galvą ir kaklą. Bet tas skausmas ne įprastas, o aštresnis: toks, kurį jausiu ryt ryte. O kas paskui?

Gerai supratau, ką jis turėjo omenyje, bet nenorėjau to parodyti. Tą skausmą, apie kurį jis kalbėjo, aš irgi jaučiau visame kūne tarsi aibę mažų skylučių. Negalėjau su juo susitaikyti, bet, kaip ir jis, stengiausi nekreipti į jį dėmesio.

– O paskui, – atkirtau šiurkščiai, – pūsi po velėna.

Jis ėmė kalbėti su savimi, bet neatitraukdamas akių nuo belgo. O tas, regėjosi, nesiklausė. Aš supratau, ko jis čia atėjo: tai, apie ką mudu galvojome, jo nedomino – jis atėjo stebėti mūsų kūnų – gyvų merdinčių kūnų.

– Viskas kaip košmaruose, – šnekėjo Tomas. – Stengiesi galvoti apie kažką, šit, regis, tau pavyko, tuoj suprasi, tik staiga viskas išsprūsta, dingsta, išgaruoja. Aš manau, kad paskui nebebus nieko. Bet nesuprantu, ką tai reiškia. Kartais atrodo, kad man jau pavyko... bet viskas vėl išnyksta, vėl pradėdu galvoti apie skausmą, kulkas, šūvių garsus. Prisiekiu tau, aš esu materialistas ir nesikraustau iš proto. Tačiau čia kažkas ne taip. Matau savo lavoną: tai būtų dar nieko, bet jį matau aš, savo akimis. Geriau būtų, kad įstengčiau galvoti... galvoti, kad nieko nebematysiu, nieko nebegirdėsiu ir kad gyvenimas tęsis kitiems. Mes nesugebame apie tai galvoti, Pablai. Patikėk:

man jau yra tekę kažko laukti ir nesudėti bluosto visą naktį. Tačiau dabar viskas kitaip: tai mus užklups netikėtai, iš nugaros, ir mes negalėsime tam pasiruošti.

– Užsičiaupk, – riktelėjau, – gal pakviesti nuodėmklausi?

Jis neatsakė. Jau pastebėjau, kad jis linkęs vaidinti pranašą, vadinti mane vardu ir kalbėti dusliu balsu. Man tai nelabai patiko, tačiau, pasirodo, visi airiai tokie. Man pasivaideno, kad nuo jo sklinda šlapimo kvapas. Atvirai kalbant, Tomas man nelabai patiko, ir jau vien dėl to, kad mudviem teks kartu mirti, neketinau jo labiau pamilti. Su kitais viskas būtų kitaip. Pavyzdžiui, su Ramonu Grisū. Būdamas su Tomu ir Chuanu aš jaučiausi vienišas. Tačiau man taip buvo geriau: ko gero, jei čia būtų Ramonas, išskysčiau. Bet dabar aš buvau tikras kietuolis ir norėjau toks išlikti iki galo.

O Tomas malė ir malė liežuviu, regis, nieko negalvodamas. Tikriausiai kalbėjo, kad nereikėtų galvoti. Siaubingai dvokė šlapimu kaip prostatikas. Žinoma, aš jam pritariau ir būčiau pasakęs lygiai tą patį, ką ir jis: mirti yra *nenatūralu*. Nuo tada, kai supratau, jog mirsiu, man niekas nebeatrodė natūralu, nei anglių krūva, nei suolas, nei šlykštus Pedro snukis. Tik man nepatiko Tomas ir jo mintys, nors kuo puikiausiai žinojau, kad visą naktį mudu galvosime apie tuos pačius dalykus, kartu prakaituosime ir drebėsime. Pažvelgiau į jį iš šalies ir pirmą kartą jis man pasirodė kažkoks keistas: jo veidas buvo paženklintas mirties. Mano išdidumas buvo palaužtas: visą parą praleidau kartu su Tomu, klausiausi jo, kažką jam pasakojau žinodamas, jog mudu neturim nieko bendra. O dabar pasidarėme panašūs kaip broliai dvyniai, ir tik dėl to, jog kartu užversim kanopas. Nežiūrėdamas į mane Tomas paėmė mano ranką ir tarė:

– Pablai, aš vis klausiu savęs... vis klausiu, ar iš tiesų mūsų nebelieka.

Aš ištraukiau ranką ir atrėžiau:

– Pasižiūrėk sau tarp kojų, parše.

Jam tarp kojų telkšojo balutė, o nuo kelnių lašėjo.

– Kas čia dabar? – išstenėjo persigandęs.

– Tu šlapiniesi į kelnes, – atsakiau.

– Negali būti, – supyko, – nesišlapinu, aš nieko nejaučiu.

Priėjo belgas. Su apsimestiniu susirūpinimu balse paklausė:

– Blogai jaučiatės?

Tomas neatsakė. Belgas tylėdamas pažvelgė į balutę.

– Nežinau, kas čia, – įsiuto Tomas, – bet aš nebijau. Pri-
siekiu, kad nebijau.

Belgas neatsakė. Tomas atsistojo ir nuėjo į kampą nusi-
šlapinti. Grįžo sagstydamasis antuką, atsisėdo ir nebepratarė
nė žodžio. Belgas kažką užsirašinėjo.

Visi trys žiūrėjome į jį, nes jis buvo gyvas. Jo gestai ir
rūpesčiai buvo gyvo žmogaus; jis šalo šitame rūsyje, kaip
šala gyvi žmonės; jo kūnas buvo klusnus ir sočiai pamai-
tintas. O mes veik nebejautėme savo kūnų arba jautėme, bet
ne taip. Man kilo noras pačiupinėti savo kelnių antuką, bet
neišdrįsau; pažiūrėjau į kiek palinkusį belgą, savo raumenų
valdovą, galintį planuoti rytojų. Mes buvome kitoje pusėje –
trys bekraujai šešėliai; žiūrėjome į jį ir siurbėm jo gyvybę
lyg vampyrai.

Tada jis priėjo prie mažojo Chuano. Paplekšnojo jam per
sprandą – gal iš profesinių sumetimų, o gal jam staiga užėjo
gailestis? Jei taip pasielgė iš gailesčio, toks dalykas atsitiko
pirmą ir paskutinį kartą per visą naktį. Paglostė mažojo
Chuano galvą ir pečius. Vaikišcias sėdėjo ramiai sekdamas
jį akimis, paskui staiga sugriebė už rankos ir keistai isi-
stebeilijo. Chuanas laikėsi įsitvėręs abiem rankom, ir tas
vaizdas toli gražu nebuvo malonus: dvi pamėlusios rankos

lyg replės spaudė rausvą, storą ranką. Aš numaniau, kas tuoj atsitiks, manau, Tomas – taip pat, bet nieko neįtariantis belgas tėviškai šypsojosi. Tada vaikišcias pakėlė raudoną riebią ranką sau prie burnos ir jau norėjo kasti. Belgas greit ištraukė ranką ir klupdamas atsitraukė prie sienos. Kurį laiką žiūrėjo į mus su siaubu akyse, tikriausiai staiga supratęs, kad mes nebe tokie žmonės kaip jis. Aš nusikvatojau, vienas iš sargybinių pašoko. Kitas buvo užmigęs ir dabar nieko nesuprasdamas spoksojo išpūtęs akis.

Tuo pat metu jaučiausi ir pavargęs, ir pernelyg susijaudinęs. Nebenorėjau daugiau galvoti apie tai, kas bus auštant, apie mirtį. Kam galvoti tuščiais beprasmingais žodžiais? Bet vos tik imdavau galvoti apie ką nors kita, matydavau į save nutaikytus šautuvus. Ko gero, jau kokį šimtą kartų iš eilės išgyvenau savo egzekuciją; turbūt buvau valandėlę užsnūdęs, nes pamaniau, jog tai vyksta iš tikrųjų. Jie mane stūmė prie sienos, o aš priešinausi ir prašiau atleidimo. Krūptelėjęs atsibudau ir iš karto pažvelgiau į belgą: išsigandau, kad gal rėkiau per sapnus. Tačiau jis tik glostėsi ūsus, vadinasi, nieko nepastebėjo. Jei būčiau norėjęs, būčiau galėjęs valandėlę pamiegoti: jau dvi paras nebuvau sumerkęs akių, vos laikiausi ant kojų. Bet visai neturėjau noro prarasti dviejų gyvenimo valandų: auštant jie ateitų manęs pažadinti, aš nusekčiau jiems iš paskos apdujęs nuo miego ir išleisčiau paskutinį kvapą nė neaiktelėjęs; aš taip nenorėjau, nenorėjau mirti kaip gyvulys, norėjau suprasti. Be to, bijojau susapnuoti košmarą. Atsisistojau, perėjau skersai išilgai kamera ir, norėdamas nukreipti mintis kita linkme, ėmiau galvoti apie praėjusį gyvenimą. Mane užplūdo gausybė prisiminimų, visiškas chaosas. Jų buvo visokių – ir gerų, ir blogų. Arba bent taip juos vadinau *anksčiau*. Prisiminiau aibę veidų ir įvykių. Išvydau veida

jaunojo *novillero**, kurį per *feria* – muge – Valensijoje persmeigė bulius, prisiminiau vieno iš savo dėdžių, Ramono Griso, veidą. Prisiminiau, kaip 1926 metais tris mėnesius neturėjau darbo ir kaip vos nenumiriau iš bado. Prisiminiau naktį, praleistą ant suolo Grenadoje: buvau nevalgęs tris paras, piktas, bet nenorėjau mirti. Dabar tai man kėlė šypsena. Su koku goduliu vaikiausi laimę, moteris, laisvę. Ir kas iš to? Norėjau išlaisvinti Ispaniją, žavėjau Pi i Margaliu**, įsitraukiau į anarchistų judėjimą, režiau kalbas visuotiniuose susirinkimuose: į viską žiūrėjau labai rimtai, lyg būčiau nemirtingas.

Tą akimirką man pasirodė, kad prieš akis regiu visą savo gyvenimą, ir pagalvojau: „Visa tai prakeiktas melas“. Gyvenimas buvo bevertis, nes pasibaigė. Stebėjau, kaip galėjau vaikščioti, juokauti su merginomis: tikrai nebūčiau pajudinęs nė mažojo pirstelio, jei tik būčiau žinojęs, kad taip numirsiu. Dabar mano gyvenimas buvo baigtas, užrištas kaip maišas, tačiau tai, kas buvo jo viduje, liko neužbaigta. Akimirką pabandžiau jį įvertinti. Norėjau sau pasakyti: vis dėlto tai buvo gražus gyvenimas. Tačiau to negalėjau padaryti, juk tai buvo tik tikro gyvenimo eskizas; aš išrašydavau sąskaitas už teisę į amžinąjį gyvenimą ir nieko nesupratau. Bet nieko ir nesigailėjau, o juk galėjau ilgėtis daugelio dalykų: manšilijos skonio arba gaivaus vandens mažytėje ilankėlėje netoli Kadiso, kur buvau pratęs maudytis; tačiau mirtis sugriovė visas mano iliuzijas.

Staiga belgū į galvą šovė geniali mintis.

– Bičiuliai, – kreipėsi į mus, – galiu jums pažadėti – žinoma, jei karinė vadovybė sutiks – perduoti vieną kitą žodelį ar kokį prisiminimą jus mylintiems žmonėms...

* Toreadoras, kovojantis su jaunais buliukais (*isp.*).

** Ispanų publicistas ir politikas (1824–1901), Pirmosios Respublikos (1873) prezidentas.

Tomas burbtelejo:

– Tokių neturiu.

Aš neatsakiau. Tomas valandėlę palaukė, paskui smalsiai paklausė:

– Končai nieko neperduosi?

– Ne.

Nepakenčiau švelnių išpažinčių. Bet pats buvau kaltas, pats papasakojau apie Končą praeitą naktį, o juk vertėjo patylėti. Draugavau su ja metus. Dar vakar už penkių minučių pasimatymą su ja būčiau sutikęs nusikirsti ranką. Tas jausmas buvo stipresnis už mane patį, todėl ir pasipasakojau. O šią akimirką jau nenorėjau jos matyti, neturėjau ko jai pasakyti. Net nebetroškau suspausti jos glėbyje, nes mano kūnas, papilkėjęs ir suprakaitavęs, man buvo šlykštus, be to, bijojau, kad galiu pasibaisėti ir jos kūnu. Sužinojusi apie mano mirtį, Konča verks; ištisus mėnesius gyvenimas jai bus nemielas. Bet mirsiu vis dėlto aš. Prisiminiau jos švelnias, gražias akis. Kai į mane žiūrėdavo, jos žvilgsnis tarsi prasisiskverbėdavo iki mano sielos gelmių. Manau, kad taip jau nebebūtų: jei ji pažvelgtų į mane *dabar*, jos žvilgsnis liktų jos akyse, jis manęs nebepasiektų. Aš buvau vienas.

Tomas irgi buvo vienas, tik visiškai kitaip. Jis apsižergė suola ir ėmė jį apžiūrinėti keistai šypsodamasis. Atrodė nustebęs. Ištiesė ranką, atsargiai palietė medį tarsi bijodamas kažką sugadinti, paskui staiga ją atitraukė ir pakratė. Jei būčiau Tomas, man visai nebūtų smagu čiupinėti suolą – tikriausiai jis tebevaidino tą pačią airišką komediją, bet aš taip pat pastebėjau, kad daiktai dabar atrodo keistai: jų kontūrai ne tokie aiškūs, ne tokie sunkūs nei paprastai. Pakakdavo tik žvilgtelėti į suolą, žibalinę lempą, anglių krūvą, kad pajusčiau, jog netrukus mirsiu. Suprantama, aš negalėjau aiškiai išivaizduoti savo mirties, bet mačiau ją visur, ypač daiktuose,

kurie atitolo ir laikėsi pagarbaus atstumo nelyginant žmonės, besikalbantys pusbalsiu mirštančiojo galvūgalyje. Kaip tik tokią, savo, mirtį Tomas palietė ant suolo.

Jei dabar, kai buvau tokios būsenos, man būtų pranešę, kad galiu ramiai grįžti namo, kad jie palieka mane gyva, būčiau nė kiek nesusijaudinęs: kai prarandi iliuziją, jog esi nemirtingas, nėra jokio skirtumo, kada mirsi – po kelių valandų ar po kelerių metų. Aš jau nieko nebetroškau, žodžiu, buvau ramus. Tačiau ši ramybė buvo siaubinga, nes mano kūnas man buvo svetimas, – nors regėjau jo akimis, girdėjau jo ausimis, bet jau nebuvo aš: jis prakaitavo, drebėjo, aš jo neatpažinau. Turėjau jį paliesti, apžiūrėti, kad suprasčiau, kas jam darosi, tarsi tai būtų kito žmogaus kūnas, o ne mano. Kartkartėm dar jaučiau jį, jaučiau, kad kažkur slystu, krentu tarsi staigiai besileidžiančiame lėktuve, kartais imdavo stipriau daužytis širdis. Bet tai manęs nė kiek neguodė, nes visa, kas buvo susiję su mano kūnu, atrodė atstumiamai šlykštu. Tačiau dažniausiai jis tylėjo, buvo ramus, ir aš jaučiau tik sunkumą, tarsi prie manęs buvo prilipęs kažkoks šlykštus padaras; atrodė, lyg būčiau susijęs su didžiule kirmėle. Palietęs savo kelnes, pamačiau, kad jos šlapios; nesupratau, ar tai prakaitas, ar šlapimas, bet dėl viso pikto nusišlapinau ant anglių krūvos.

Belgas išsitraukė laikrodį ir, pažvelgęs į jį, pareiškė:

– Pusė keturių.

Šunsnukis! Jis, aišku, tai padarė tyčia. Tomas net pašoko: buvome pamiršę, kad laikas bėga; naktis mus gaubė beformė tamsa, net neprisiminiau, kada ji atslinko.

Mažasis Chuanas ėmė šaukti. Gražė rankas ir verkšleno:

– Aš nenoriu mirti, nenoriu mirti.

Perbėgo rūsį iškėlęs rankas, paskui griuvo ant čiužinio ir ėmė pasikūkčiodamas verkti. Tomas pažvelgė į Chuana

niūriu žvilgsniu – jis nebeturėjo jokio noro jo guosti. Iš tiesų to ir nevertėjo daryti: vaikišcias triukšmavo labiau nei mes, bet jo negalia buvo ne tokia didelė: tarsi ligonis jis kovojo su liga karščiuodamas. O kai neturi net karščio, tada rimčiau.

Jis verkė: aiškiai mačiau, kad jam gaila savęs; apie mirtį jis negalvojo. Viena akimirka, vieną trumpą akimirka ir man kilo noras verkti, verkti iš gailesčio sau. Tačiau pasielgiau priešingai: žvilgtelėjęs į vaikiščią ir pamatęs jo siaurus krūpiojančius pečius, supratau, kad manyje neliko nė lašo žmogiškumo: aš jau neįstengiau gailėtis nei kitų, nei savęs. Ir tada tariau sau: „Aš noriu mirti oriai“.

Tomas atsikėlė, atsistojo tiesiai po apskrita anga lubose ir ėmė laukti aušros. Aš buvau užsispyręs, troškau mirti oriai ir galvojau tik apie tai. Bet nuo tada, kai gydytojas pasakė, kiek valandų, aš ėmiau jausti, kaip bėga laikas, kaip jis kapsi lašas po lašo.

Buvo dar visai tamsu, kai išgirdau Tomo balsą:

– Tu juos girdi?

– Taip.

Kieme vaikščiojo kareiviai.

– Ką jie ten veikia? Juk negali šaudyti tamsoje.

Netrukus garsai nutilo, ir aš tariau Tomui:

– Štai ir aušta.

Pedras žiovaudamas atsikėlė ir užpūtė lempą. Savo bičiuliui burbtelejo:

– Sušalau į ožio ragą.

Rūsi užliejo pilka šviesa. Tolumoje išgirdome šūvių.

– Prasideda, – pasakiau Tomui. – Turbūt jie tai daro užpalkiniame kieme.

Tomas paprašė gydytojo cigaretės. Aš nenorėjau rūkyti; nenorėjau nei cigarečių, nei alkoholio. Nuo tos akimirkos jie šaudė be perstojo.

– Ar girdi? – paklausė Tomas.

Norėjo dar kažką pridurti, bet staiga nutilo ir įsisistebeilijo į duris. Durys atsidarė ir pasirodė leitenantas, lydimas keturių kareivių. Tomas išmetė cigaretę.

– Steinbokas?

Tomas neatsakė. Pedras linktelėjo į jo pusę.

– Chuanas Mirbalis?

– Tas, kur ant čiužinio.

– Kelkitės! – sušuko leitenantas.

Chuanas nejudėjo. Du kareiviai pakėlė jį už pažastų ir pastatė. Bet vos tik paleido, Chuanas vėl sudribo.

Kareiviai stovėjo nežinodami ką daryti.

– Ne jis pirmas prastai jaučiasi, – pasakė leitenantas, – jums abiem teks jį nešti; nieko, ten viskas susitvarkys.

Pasisuko į Tomą:

– Nagi, eime.

Tomą išsivedė du kareiviai. Kiti du, nešdami už pažastų ir pakinklių Chuana, išėjo įkandin. Jis nebuvo nualpęs; jo akys buvo plačiai atmerktos, o skruostais ritosi ašaros. Kai norėjau eiti iš paskos, leitenantas mane sulaikė:

– Jūs – Ibieta?

– Taip.

– Palaukit čia: netrukus ateis ir jūsų eilė.

Jie išėjo. Belgas ir abu kalėjimo sargybiniai taip pat išėjo; aš likau vienas. Nesupratau, kas čia vyksta, bet meilijau, kad viskas kuo greičiau baigtųsi. Girdėjau beveik vienodais tarpais pasigirstančias šūvių papliūpas; sulig kiekviena sudrebėdavau. Norėjosi kaukti, rautis nuo galvos plaukus. Tačiau tik kietai sukandau dantis ir susikišau rankas į kišenes, nes norėjau išlikti orus.

Po valandos jie atėjo manęs ir nuvedė į antrą aukštą, į nedidelį kambariuką, kvepiantį cigarų dūmais, kuriame

buvo taip šilta, kad man atrodė, jog tuoj užtrokšiu. Kambaryje du karininkai sėdėjo krėsluose ant kelių pasidėję kažkokius popierius ir rūkė:

– Tu – Ibieta?

– Taip.

– Kur slapstosi Ramonas Grisas?

– Nežinau.

Mane klausinėjantis vyras buvo mažas ir storas. Iš po pensnė į mane žvelgė rūščios akys. Jis pasakė:

– Prieik arčiau.

Priėjau. Jis atsistojo, paėmė man už rankos ir pasižiūrėjo su tokia išraiška veide, kuri tarsi bylojo, jog dabar aš turėčiau prasmegti skradžiai žemę. Tuo pat metu jis iš visų jėgų spaudė man rankos raumenis, bet ne tam, kad skaudėtų: tiesiog išsidirbinėjo, norėdamas parodyti, kas čia vadovauja. Jis taip pat pūtė sugedusį burnos kvapą tiesiai man į veidą. Kelias sekundes mudu stovėjome nejudėdami, ir aš vos istengiau užgniaužti juoką. Bet jo planas nesuveikė – norint įbauginti mirti pasmerkta žmogų, reikia kažko daugiau. Kur kas daugiau. Jis šiurkščiai mane pastūmė ir atsisėdo. Paskui pareiškė:

– Gyvybė už gyvybę. Paliksime tave gyvą, jei pasakysi, kur jis.

Bet šitie dabitos su auliniais batais ir šmaikščiais taip pat mirs. Tiesa, vėliau už mane, bet ne kažki kiek vėliau. Jų darbas buvo ieškoti pavardžių kažkokiuose popierygaliuose, lakstyti paskui kitus žmones, uždaryti juos į kalėjimą arba pašalinti; jie turėjo savo nuomonę apie Ispanijos ateitį ir apie kitus dalykus. Jų veržlus triūsas atrodė juokingas ir nepadorus: aš neišivaizdavau savęs jų vietoje, man jie atrodė tikri pamišėliai.

Mažasis drimba, nenuleisdamas nuo manęs akių, plekšnojė šmaikščiu per savo batus. Visi jo judesiai buvo gerai apskaičiuoti: jis norėjo sukurti stipraus plėšrūno įvaizdį.

Mad

Kl

guma

gudr

gali s

–

ištare

atves

Ji

šaud

rūsyj

tai su

laiko

T

todėl

ne ap

Grisa

nuo

nebe

ryti).

man

elges

Ram

jausn

man

Žinor

mirti

man

žmog

skirtu

– Na kaip? Supratai?

– Aš nežinau, kur Grisas, – atsakiau. – Maniau, jog jis Madride.

Kitas karininkas vangiai kilstelėjo blyškia ranką. Šis vangumas taip pat buvo apskaičiuotas. Įžvelgiau visas jų mažas gudrybes ir buvau priblokštas, kad yra žmonių, kuriems tai gali suteikti malonumo.

– Leidžiame jums penkiolika minučių pagalvoti, – lėtai ištarė. – Uždarykite jį skalbykloje, o po ketvirčio valandos atveskite čia. Jei vis tiek tylės, tučtuojau sušaudysim.

Jie žinojo, ką daro: pralaukiau visą naktį, paskui, kol jie šaudė Tomą ir Chuaną, buvau priverstas laukti visą valandą rūsyje, o dabar ketina mane uždaryti skalbykloje; turbūt visa tai suplanavo dar vakar. Jie žinojo, kad nervai ilgainiui neišlaiko, ir tikėjosi mane palaužti.

Tačiau labai apsiriko. Jaučiau silpnumą visame kūne, todėl skalbykloje prisėdau ant taburetės ir susimąsčiau. Bet ne apie jų pasiūlymą. Be abejo, aš žinojau, kur Ramonas Grisas: jis slapstėsi pas savo pusbrolius, už keturių kilometrų nuo miesto. Taip pat žinojau, kad neišduosiu jo slėptuvės, nebent jie mane kankintų (bet neatrodė, jog ketintų tai daryti). Aš jau tvirtai, galutinai apsisprendžiau, ir tas dalykas man jau buvo neįdomus. Aš tik norėjau suprasti tokio savo elgesio priežastis. Verčiau mirsiu nei išduosiu Grisą. Kodėl? Ramonas Grisas man jau nieko nereikšė. Mano draugiški jausmai jam užgeso dar prieš auštant, tuo pat metu kaip ir mano meilė Končai, tuo pat metu kaip ir noras gyventi. Žinoma, aš jį gerbiau; jis kietas vyrukas. Bet ne dėl to sutikau mirti vietoj jo; Ramono gyvenimas nebuvo vertingesnis už manąjį; joks gyvenimas – nieko vertas. Vis tiek jie pastatys žmogų prie sienos ir pyškins į jį tol, kol tas gaus galą, ir jokio skirtumo, ar jie sušaudys mane, Ramoną ar ką nors kitą.

Gera žinojau, kad jis naudingesnis Ispanijai, bet dabar man buvo nusišvilpt ant Ispanijos ir anarchijos: dabar niekas nebebuvo svarbu. Ir vis dėlto aš galiu išnešti sveiką kailį iduodamas Grisą, bet jo neišduodu. Man net pasidarė juokinga: juk tai grynas užsispyrimas. Pagalvojau: „Na, argi reikia būti tokiam užsispyrusiam!“ Ir mane suėmė keistas linksnumas.

Jie atėjo ir išvedė mane pas karininkus. Staiga tarp kojų prabėgo žiurkė, ir aš pralinksmedėjau. Atsisukau į vieną iš falangistų ir paklausiau:

– Matėt žiurkę?

Jis neatsakė. Buvo niūrus ir rimtai nusiteikęs. Aš labai norėjau juoktis, bet susitvardžiau – baiminausi, jog pradėjęs nebegalėsiu sustoti. Falangistas buvo su ūsais. Pakalbinau jį dar kartą:

– Reikėtų nusiskusti ūsus, asile.

Man buvo juokinga, kad žmogus dar gyvas, o ant veido želdinasi šerius. Jis man nestipriai išpyrė, ir aš nutilau.

– Na, – paklausė storasis karininkas, – pagalvojai?

Pažvelgiau į jį tarsi į retą vabzdžių rūšį. Ir atsakiau:

– Žinau, kur jis. Jis pasislėpęs kapinėse. Laidojimo rūsy arba duobkasių namelyje.

Norėjau iš jų pasišaipyti. Norėjau pažiūrėti, kaip jie atsisoja, užsisega diržus ir susirūpinusiais veidais duoda įsakymus.

Jie pašoko.

– Važiuojam. Molesai, paprašykite leitenantą Lopesą duoti penkiolika vyrų. Jei pasakei tiesą, – kreipėsi į mane mažasis drimba, – aš laikysiuosi žodžio. Bet jei iš mūsų tyčiojiesi, brangiai sumokėsi.

Jie išlėkė su didžiausiu triukšmu, o aš sėdėjau tarp falangistų ir ramiai laukiau. Protarpiais imdavau šypsotis, kai mintyse pagalvodavau, ką jie veikia. Man pasirodė, jog pa-

sielgiau klastingai ir piktdžiugiškai. Įsivaizdavau, kaip jie nukėlinėja antkapius, kaip vieną po kitos atidarinėja laidojimo rūsių duris. Visa, kas vyksta, mačiau kito žmogaus akimis: kalinys žūtbut nori tapti didvyriu, o rimti ūsuoti falangistai ir uniformuoti vyrai laksto tarp kapų; vaizdas – nors mirk iš juoko.

Po gero pusvalandžio mažasis drimba grįžo vienas. Pamaniau, kad jis ką tik davė įsakymą mane sušaudyti. Kiti tikriausiai liko kapinėse.

Karininkas pažvelgė į mane. Jam visai nebuvo gėda, kad manim patikėjo.

– Išveskit jį į didįjį kiemą kartu su kitais, – paliepė. – Pasi-
baigus karinėms operacijoms jo likimą spręs tribunolas.

Pamaniau, kad nesupratau. Paklausiau:

– Tai jūs manęs... nesusaudysit?..

– Bent jau ne dabar. Vėliau. Be to, tai ne mano reikalas.

Aš vis tiek nieko negalėjau suprasti. Paklausiau:

– Kodėl?

Jis tylėdamas gūžtelėjo pečiais, ir kareiviai mane išvedė. Didžiajame kieme buvo koks šimtas kalinių: moterų, vaikų, keletas senių. Ėmiau sukti ratus aplink pievelę vidury kiemo, buvau visai sutrikęs. Vidurdieny mus pavalgydino kareivinių valgykloje. Mane užkalbino du ar trys žmonės. Tikriausiai juos pažinojau, bet nieko neatsakiau: net nesupratau, kur esu.

Vakarėjant į kiemą atvarė dar kokią dešimtį naujų kalinių. Atpažinau kepėją Garsiją.

– Tikras laimės kūdikis! – sušuko jis. – Nebesitikėjau tavęs gyvo pamatyti!

– Jie buvo mane nuteisę mirties bausme, – aiškinau, – bet vėliau ją atšaukė. Nežinau kodėl.

– Mane sulaike prieš dvi valandas, – tarė Garsija.

– Kodėl?

Garsija nedalyvavo politinėje veikloje.

– Nežinau, – atsakė. – Jie sulaiko visus, kurie mąsto kitaip nei jie.

Ir tyliai pridūrė:

– Grisas įkliuvo.

Ėmiau visas drebėti.

– Kada?

– Ši ryt. Padarė kvailystę. Išėjo iš pusbrolio namų – jiedu dėl kažko susipyko. Galėjo pas daug ką pasislėpti, bet nenorėjo niekam būti skolingas. Jis man sakė: „Pasislėpčiau nebent pas Ibieta, bet jis sulaikytas, todėl einu slėptis į kapines“.

– Į kapines?

– Taip. Paikas sumanymas. Kaip tik šį rytą jie ten važiavo, aišku, taip turėjo atsitikti. Rado jį duobkasių namelyje. Ramonas bandė atsišaudyti, ir jie nušovė jį.

– Į kapines!

Prieš akis man viskas ėmė suktis ratu, ir aš atsisėdau ant žemės. Kvatojau taip smarkiai, kad iš akių ištryško ašaros.